Gobierno de México

NO’OK KO MAA ko a nati igui Reforma bam jaat am oonig igui artículo go’ok 2° libar êbi a o’onak bêsh o’on igui o’obash buikam êg taak igui oidig tam darra, igui o’on o no’ok o’ob bui joog jêgui êp jêgui Afromexicanos o’ob ko iai darra igui oidigtam

Lengua indígena o agrupación lingüística y Autodenominación

Pima u Oichkama no’oka / Oishkam no’ok

Variante lingüística y Autodenominación

Pima del norte u oob no’ok

USHGAM BI A JUMPILLAK NOKAG
USHGAM NOJOLLAK

NO’OK KO MAA ko a nati igui Reforma bam jaat am oonig igui artículo go’ok 2° libar êbi a o’onak bêsh o’on igui o’obash buikam êg taak igui oidig tam darra, igui o’on o no’ok o’ob bui joog jêgui êp jêgui Afromexicanos o’ob ko iai darra igui oidigtam.

Jumpill jêmak sell ko am daj jêgui igui escudotam nacionaltam ko am ooni Estados Unidos Mexicanos, igui odigtam mootkor.

ANDRÉS MANUEL LÓPEZ OBRADOR, ushgam igui Estados Unidos Mexicanos oidig tam, bêsh o’ob matiñ:

Ko êgam o’obas ko am congreso igui Uniontam têkpanak ab in gaglir igui

NO’OK KO MAA

“ÊG CONGRESO IGUI OIDIG TAM ESTADOS UNIDOS MEXICANOS, EGAM USHGAM TAAM KO IKAM ÊP A OONAK AM ARTIKULO 135 IGUI LIBAR ÊBI A O’ONAK BÊSH O'ON IGUI OOBA BUIKAM ÊG TAAK IGUI OIDIG TAM DARRA, IGUI BÊSH NÊIRBA BÊSH ÊGAM USHGAM KO AM DARRA ÊP TÊTÊG DUKUM NO'OK TAM HONORABLES LEGISLATURAS, BESH IGUI ESTADOSTAM KO IGUI OIDIG TÊTÊG CMEXICO OIDIG, ÊKAISH KO KIAJKAR NÊRBA IGUI O'ON KO BAM JAAT AM O'ONIR ÊP ÊPÊMAK BOPIR IGUI ARTIKULO $2_{O.}$ IGUI LIBAR ÊBI A O'ONAK BÊSH O'ON IGUI OOBAS BUIKAM ÊG TAAK IGUI OIDIG TAM DARRA, IGUI O'OBASH KO O'OB JÊGUI KO ÊP O'OBASH KO AFROMEXICANAS JÊGUI

Jêmiba artikulo.- Igui artikulos êpêmak taam tua jêmak, gok, makab ko mavêsh; êg fraciones I, II, III, IV ko bêtdam V, VII ko VIII igui pal lii A; jêmak parrafos, gok ko bêtdam fracciones I, II, III, IV, V, VII, ko VIII, ko baik igui pal lii B; ko êg lii jêmak igui judil a bui o'on C; bam a o'on igui parrafo mavêshtam; gok parrafos igui liik o'on II, ko liik o'on V, VI, VII, ko igui bam jimdam a o'on, igui êp êpêmak parrafo gok am o'on igui êbi bêsh amigba fraccion VIII ko fracciones XII ko XIII igui taam a o'onak dukum no'ok tam, igui judil a bui o'on o'on A; ko êpêmak parrafo gok igui fraccion I ko fracciones II, III, VI, X, XI, ko XV, igui ko êp bam a o'on igui judil a bui o'on B; gok parrafos ko vaik igui judil a bui o'on C; ko êp liik o'on ko bopir igui gok parrafo igui fraccion VII ko iai a o'on ko êp bopir êg taak bêsh jugui a o'onba igui liik o'on A, bêsh igui artikulo 2o. igui libar êbi a o'onak bêsh o'on igui o'obash ko igui oidig tam darra, ko ikam bii:

Go’ok artículo 2° igui Nación Mexicana judil a bui jêgui judil darra igui gêê oidig shi baigba tash o dukig judil a bui kobnal nukud, judil a dêbêrtam.

Igui Nación’gar nêikda jêmako bayahkam ko mui jaat matis nanta ko nant judil a bui shê no’oka judil a bui oidig darra am oidig o’oba’ra tuatat êgam ikam bêsh jumpillig oidig tam darra ko shi baigba iai darra êgam o'obash ko igui judil a bui darra ko judil a piejish nanta, judil a bui têkpanak, ko judil a bui piejish nanta ko judil a tomiñ unkud ko ushgam a bui unkud judil a bui oobash.

Igui oidig amig ko nnukud shi mui o'obash ko mui jaat matish nanta ko judil a bui nnukud a nanta piejish judil kobnal nnukud ko ikam baigba jaat nanta, ikam baig o'obash maijsh, ko koi iai amkad dudkum o'ob iai ikam darraba bêsh o'obash ko êkama kiajkar iai igui oidig tam darra bêsh êgam o’obash êkama nukud kia judil a buikam êgam ushgam, ko piejish nanta ko a kiajkar a nêillak.

Bêsh jêgui oidig ko bêsh jumpill darra o'ob taam, igui judil a bui kiajkar a bui no'ok, ko kiajkar a nêillak, judil a buikam têkpanak, judil a bui piejish nanta ko ikam judil im jêrrig aglliag ko jaat natan êgam judil a bui matak ko jaat natig.

Igui derecho ko bêsh o'obas ko igui oidig tam darra nnukud igui êp êkaish ko bêsh o'obash ko igui oidig tam darra apad kiajkar darriki, ko êgam ushgam nêilli ko bêsh êgam o'obash bêsh jaat êg taak tajta êgam ushgam apad makig, êbi joog o oidig êbi darra êgam o'obash ko ikam iai bêsh a o'onba ko êgam apad judil aagui ko êgam o'obash jêgui ko êgam judil a bui oidig unkud ko am darra bêsh êgam o'obash.

Êgam ushgam matish ko Bêsh o'obash ko igui oidigtam darra jêgui o'obash ko derechos nnukud.

A. Igui o'on maat ko iai a o'onba ko bêsh o'obash nukud derechos o'ob taam ko judil a bui apad a kobnal o ushgam nukudki, judil a bui aagui êg taam êgam a oidig tam têkpanig igui buikam:

I. Judil a no¡ok nnukud, judil aagak êg taam darriki a oidigtam, ko igui o'on ko têtêg constitución am a o'onba ko êgam judil aagui êg taam darriki am a oidigtam, êg taam darshig kobnal o ushgam êg taam natig piejish.

II. Natig judil a bui o'on êg taam darriki am judil a oidigtam, ko judil a bui kêg kiajkar a bui nokig ko bamak o o'ob a kokdim ê papada natig êg taam igui libartam a o'onba, ko kêg kiajkar o'ob bui nokig, ko bêshis o'ob kêg kiajkar nêillig judil aagak ko bêsh o'ob kiajkar nêillig êkam êp êgam o'ok. Bêsh jaat am oidig êbi darra êgam o'obash.

Êgam o'ob apad nukudki judil a bui koordad o ushgam o êp kobnal ko êgam aagui êg taam darra êg oidigtam êbi o'ob amig igui êg taam baig a nantatad bêsh oidig êbi o'obash amig ko igui êg taam igui libar tam bêbêt o'om ko bam leyes ko uhgam natan.

III. Dashig judil a buikam ushgam ko kobnal am a oidigtam igui êg taam judil a bui darshak kobnal igui ko bêsh o'ob kiajkar a nêillak êg taam jêgui o'ok ko kêkil igui ko nukud igui derecho ko apad judil a bui votartig ko im jêrrig agllig jêrrig bui votartig ko kiajkar a nêillak bêsh êgam o'ob êkam êp ko shi jêmak okish ushgam o kobnal daijbi a êlid apad têtbi ko o'ob apad nojolli ko apad bui votartig igui ko bêsh kiajkar nêillan ko êg okish jêgui êp apad têtbi igui bêsh a o'onba ko kiajkar a noba igui dukum no'ok tam jêgui pacto federal, êkam iai a nêillak bêsh êgam o'ob ko igui gêê oidigtam darra êp igui Ciudad de México. Im apad judil a bui aagui ko êgam o'ob ko o'ob jêgui im apad têtbi ushgam buikamam m ootkor am.

IV. Nukdi, ko bam jaat natig ko bam o'ob o lal o'ob matan piejish o a no'ok igui bêsh jaat ko o'ob nanta am a oidigtam. Igui bêsh ushgam maat ko judil a bui piejish o judil a bui a no'ok nukud, bêsh êg taam a oidigtam darra êgam o'ob igui êg taam a o'onba igui Leyes.

V. A no'oktam nokimdi, bam o'ob majshig a no'ok, lal 'o'ob majshig ishkueltam, bam agllig êgam o’obash ko igui taam a no’ok judil a bui no’ok, êp êkam muimo’ob amig igui oidigtam, êkam êp natig jêmak política ko bêsh êgam mo’ob apad nokig a no’ok êbi êgam a bagmiki.

VI. Am jijma nojolli bam mêmêshar ko bam libar natan ko ikam joog bam o’ob majshig a no’ok igui êg taam a o’on igui artikuo 3º. Constitucional, ko êkam joog êgam matig êg taam êgam o’ob majshag bam o’ob a no’ok o êg taam dumtim bam o’ob.

VII. Bam o'ob majshig êg taam a kulartak êgam o’ob, êg taam ko êp gagui êg taam bam o’ob ko êpêmak oidigtam darra judil a bio o’ob kulartak êkam êp êg taam êgam o’ok nojollak êgam bam o’ok ko lal o’ob jodbig ko êg taam a nukdi ko kêg duakam gêshan êg lii o’ob, êp matish ko shi kêguêd ko judil a bui nukud lotor o matam o’ob.

VIII. Kêg nukdi a oidig judil a bui têk ko nukud dêbêr êp oidig êbi jiumil, piejish nanta, êbi a o’ob nukud êg taak bêsh mukba igui ko jêmak ushgam o kobnal têan ko am jêgui oidig êbi êgam kiajkar jaat nanta, jiumil nanta, lashartak, oor nukud o ish maam bui no’ok.

IX. Nukudki judil a bui oidig êbi apad êgam o’ob aagui ko êg dêbêrtam apad êgam judil a bui kii natig o jaat am êshig êg taam iai a o’onba igui o’on êbi a o’on bêsh jaat ko igui o’ob bui jêgui êg taak igui moidigtam darra, êkam êp amig leyes ko aagak ko êgam o’ob tiene ko nukudki judil a bui oidig êbi darra bêsh êgam o’ob êp êgam oidig êbi êgam a bên o’ob bên darra ko im êpêmak o’on amig igui o’ob apad judil darriki o bam o’ob bên êg taam iai a o’onba igui ley tam.

X. Dashig am mootkor am ko o'ob amig, am darribi êp o’oba ko apad am mootkor am têkpanig, igui êg taam iai a o’onba ko êka kaak o’ok ko kêkil ê papad têtbi ushgam buikam igui êg taam iai amig leyes ko igui oidigtam apad ushgamm darribi o’ob ook ko kêkil igui ko ikam leyes natba ko jêgui êp jêmak derecho igui ko êkam êp amkan o’ob im solo dudkum ushgam taam.

Bopir igui liik o'on

XI. Am apad têkpani am gêê oidig tam têtêg Estado ko ikam apad kêg nukdi jêmak derechos ko nukud êgam o’ob, ko êkam êp iai noba ko apad judil a bui têtbi o a o’ob bên bêsh nojolli ko ushgam taam bii jêmak o’ob, igui êg taam êgam dashak judil a bui ushgam o kobnal êkam ê papad têtbi ko am ushgam taam bii.

Êgam o’obash nukud igui derecho ko ushgam nojollan jêmak o’ob bên êg taak a no’ok nok y dukum êp nok, ko matish a najgak, ko êgam matish êg taak derechos nukud êgam o’ob ko iguim oidig tam darra, êkam êp ko matish ko o’ok êp judil a bui apad têtbi o ushgam bii igui o’ob o’ok abar nok.

XII. Bêsh êgam o’ob nukud igui derecho ko apad têkpanig a oidig buikam, ko judil a buikam a nashgui ko am nokig êg taam a bagmiki têkpanig a o’ob buikam y a oidig buikam bêsh jumpilli êgam o’ob, am judil a oidigtam.

XIII. Bêsh êgam ushgam o dudkum ko am têkpanik oidigtam êbi darra êgam o’ob tiene ko tuishkig kiajkar bui nokig ko aaguim ko am natig jêmak têkpan o a oidigtam dashig jêmak têkpan bêsh o’ob ko dudkum buikam, êgam apad aagui ko aaguim êg têkpan o im aaguim ko am têkpanan, o apad tañig tomiñ ko namkillan ko êkam bajba dakshi ko am têkpanan dudkum.

Igui no'ok ko têtêg o’ob tuishkig, igui a nati êg taam êgam o’ob apad am jijmi, ko kêg kiajkar nêillan bêsh êgam o’ob, a no’ok tam tuishkig ko ikam tañim êg libar êbi a o’on bêsh jaat êg taak o’ob buikam jêgui êg taak igui oidigtam darra.

Ko igui têkpan judil tañim jêmak dukum igui kiajkar o’ob ko kobnal bui nokig ko namkilli tomiñ êgam o’ob ko nojollim êg o’ob ko tajta ko o’ob ko kobnal bui nokig.

Igui dukum ko am jiman ko jaat tuishkig êgam o’ob tiene ko makig jaat êg taam tomiñ o kuadag, o nojollig êgam o’ob jaat êg taak êgam o’ob ko êg oidig tam darra tajta, êkam apad bêsh o’ob kêg kiajkar bii, igui êg taam bêsh a o’onba jêmak leytam.

Êgam o’ob apad ushgam bui dakshi jêmak no’ok ko êgam im kêg kiajkar nêillak igui êp têtêg dukum no’ok tam impugnar ko êgam ushgam tiene ko nojolli ko kêg kiajkar bui nokig êg dukum ko a no’ok êg taak maa êgam o’ob ko êg oidig tam darra kêg nêillig ko namkilli shi mtomiñ o makig jaat êg taak êgam o’ob tan igui a duñi êg taam jêmak leytam a oonba ko ikam a natig.

Bopir igui liik no'ok

B. Igui Federacion dukum no'oktam, ko estados, ko mootkor ko judil a bui êbi o’ob darra igui oidig têtêg Ciudad de México, igui aagui o natig leyes o’obash buikam igui derechos o’ob buikam ko êgam apad jaat ko tomiñ a judil bui nukudki o judil a bui nukud jêmak têkpan êbi bêsh o’ob têkpanak ko ikam bêsh o'ob kêg darra igui têkpan o’ob jumpilli ko am a nokig êg taam têkpanik ko koba a kokdimdi.

Igui buikam ushgam agllig dudkum êg taam a têkpanig o’ob bên:

I. Nojolli bêsh êgam o’ob ko igui oidigtam ko têkpan amkan êg oidigtam ko bêsh o’obash nukudkan têkpan ko ikam tomiñ ko kuadag niarran a bên o’ob buikam ko kêg darrakanbêsh êgam o’ob ko igui oidigtam darra ko gêgêr têkpan amkan am oidig êbi o’ob darra, o que nojollan ko êshan êgam o’ob êg taam baig êsh êkam êp ko bêta shonta êkam êshan ko koba llerab am dêbêrtam jodbimdi komo baig im tajta êg jaat baig o’ob ko ikam nukudkan kuadag a mamar ko a bên o’ob buikam ko ikam koba kuadag tajtimdi koba tiendtam jaat niarrimdi ko im kêguêb o’ob jonor bui.

Êg ley aagui êg taam têkpanig oidigtam êbi o’ob darra ko êkam tomiñ apad nukudki bêsh êgam o’ob ko êgam êp êkaish ko matish êg taam têkpanak êgam o’ob ko igui oidigtam darra ko êg taam jiumil nanta bêsh jaat êg taak o’ob nanta a nashga ko jumpill têkpanig.

II. Makig tomiñ bêsh o’ob êg taak igui oidigtam darra ko judil a bui têkpanan igui mukudki judil a buikam tomiñ ko êgam matish êg taam o ig taak têkpan am dashig ko bêsh judil bui têkpanan ikam apad tomiñ a kii bui apad buadi.

III. Nêillig bêsh jaat ko tajta êgam o’ob ko ikam nukdig bêsh jaat ko êgam o’ob matish nanta, igui êg taam jêgui piejish, jiumil, bêsh jaat ko mamtish nanta, êkam êp ê taam darra a ma oidigtam igui ko ikam a o’onba igui o’on têtêg ley.

IV. Ko nêillig ko lal o’ob a no’ok tam maijshim ko êgam a no’ok dumtim ikam:

a) Bêsh ishkueltam majshig a no’ok, êp a no’ok tam ko gêgêr lal o’ob êkam êp a no’ok tam majshig;

b) Ko amkan bêsh oidigtam o’ob ko lotor, ushgam, o’ob nojollkar, mêmêshar ko a no’ok matish nook igui ko a oidigtam majshig a no’ok;

c) Koamkan tomiñ igui êp têtêg bekas con lal o’ob ko o’ob jêgui makan ko ikam ishkuel bui joog jijman, ikam gêgêr ishkuel o’ob lal ko gêgêr.

d) Ko êgam ushgam natan libar, lal o’ob buikam a no’oktam ko ikam bam o’ob apad dumtig o’ob no’ok komo o’obash maijshag êgam a bên o’ob.

e) ko bam maijshan lal o'ob ko êgam ko êpêmak no’ok matish no’ok koba êbitadam nêillan bam o’ob o ko agllian ko im kêguêd ko a no’ok nokimdi igui dakshi êgam o’ob ko judil a no’ok nukudk ko a no’ok tam nokimdi êp a no’ok tam majshim am ishkueltam ko ikam êp mêmêshar o’ob matish no’ok.

V. Ko êgam o’ob nukudkan jêmak lotor igui êg taam bêsh o’obash nukud jêmak lotor êgam o’ob êp apad nukudki, igui ko a no’ok tam no’ok êg lotor, ko kiajkar nêillan êgam o’ob ko am jijma a kulartig, ko judil a buikamm êp nunkud o’ob matam o’ob o kulartag o’ob.

VI. Ko bVsh o'ob nukudkan kuadag a jugui buikam, igui pal shi jêgui ko lal o’ob apad kêg nukudkan kuadag a kisham o ishkueltam.

VII. Ko êgam o’ob kêg darrakan a oidigtam ko kêg ki nukudkan ko koba êbitadam darrakan ko kii apad niarri igui ko êg ushgam nojolli tomiñ bên ko jêmak kii niarran ko am daijbi a bên o’ob bên. Ko bam kii natan o’ob buikam êg gobierran, igui kii ko

jêgui êg taam êgam darra a oidigtam êkama êp natig jujdil a kii, pero êg gobierran nojollig ko jaat uan ko ikam apad natig kii o'ob buikam, ikam êgam matish nanta kii shamish kii ikam natig.

VIII. Ko o'ob o'ok apad têkpanig ê papada ushgam darribi, êp ishkuel bui joog jijma ko jaat dumtig, êp êgam o'ok judil a bui shi têkpanig a êlid apad judil a bui têkpaig ko koba êbitadam nêillan porque okish jêgui ikam igui tiene ko bam o'ob kiajkar nêillig porque êgam ookish nukud bam derechos ko o'okiba bui jêgui, êp agllig o'ok ko êgam nukud igui derechos.

IX. Ko bojbi majshig bam o'ob ko igui oidigtam darra ko apad boi natig a oidig buikam, igui jojod boi, radi êp apad nukudki am judil a oidig tam igui ko êgam o'ob ko am no'ok raditam ko o'ob matish no'ok ko ikam a no'ok tam no'ok kaijimdi, ko televisión ê papad nêillig, ko internet ê papad nukudki am a oidigtam.

X. Ko igui ushgam o gobierran am dashig o nojolli ko bêsh jaat êg taak tajta o'ob nukudkan am a oidigtam, shi im nukudk ko nojollan ko apad niarrig ikam êgam judil apad am têkpaig êp apad am raditam nokig, ko tai o jaat ko tajta o'ob apad nojollig êg gobierran ko ikam kêg darriki êgam o'ob.

XI. Natig jaat ko o'ob apad no'ok kaijig a no'ok tam, ikam ko koba êbitadam nêillan bam o'ob ko a no'oktam jaat televisión o telefontam jaat nêillim a no'oktam jêgui ko êgam bêsh dudkum kiajkar nêillan ko koba ashimdi ko a no'ok tam jaat dumtim.

XII. Nojollig ko o'ob apad nukudki judil a buikam têkpan am buadi igui oidigtam ko ikam êgam im bubi a oidigtam ikam im dakshi dêbêr ko am êshig ko judil a bui kuadag êp am buadig têkpan oidig bui êbi darra bêsh êgam o'ob, ikam ko êg taam jêgui tecnologías têtêg dukum no'ok tam, ko ikam êp natig êg taam baig darrakad êgam o'ob, ko apad niarrig kuadag a oidigtam ko tajtag ko ikam kêg darra êgam o'ob.

XIII. Bam o'on natig ko ikam nukdig bêsh êgam o'ob ko igui oidigtam darra, êp o'ob ko a dêbêr daksh igui ko êpêmak oidig bui jog jijim, o que êpêmak oidig tam darra komo têjan oidigtam igui ko natih igui dukum no'ok tam têtêg politicas publicas. Ko o'ob bui jog jêgui:

a) Bam o'on natig ko ikam nukdig bêsh êgam o'ob ko igui oidigtam darra, êp o'ob ko a dêbêr daksh igui ko êpêmak oidig bui jog jijim, o que êpêmak oidig tam darra komo têjan oidigtam igui ko natih igui dukum no'ok tam têtêg politicas publicas. Ko o'ob bui jog jêgui:

b) Ko nukdig êgam o'ob ko têkpanak igui têtêg derechos laborales, igui o'ob ko êshtam têkpanak, ko kisham têkpanak ko o'ob ko im kêg duakam darra.

c) Nojolli ko kêg darrakan o’ok, ko koba kookan, êp natig kêg o’on ko bam o’ok ishkueltam oijiptan, ko kêg kuadag joillan êgam lal o’ob , êgam o’ob ko êpêmak oidig bui joog jijim.

d) Unkdi ko kêg nêillan bam o’obash igui ko derechos nukud bêsh êgam o’ob.

e) Majshig bam o'ob ko dudkum jaat ko matish nanta êgam o’ob ko ikam kiajkar nêillan ko êp im shiajêrdam nêillan bam o’ob a bên o’ob.

Igui ley nêillig êg taam êgam o’obash ko im a oidigtam darra apad nukudki jêmak o’on ko am a oonak ko êgam igui oidig tab darram o’ob ko êkam êp apad a oidig bupum dêbi ko êgam a bagmiki.

XIV. Tuishkig êgam o’ob ko êg taam a natig igui o’on têtêg Plan Nacional ko bêsh o’obash bên têkpanik, ko igui am estados am, ko mootkoar am êp ko igui o’ob ko jumpill o iudad de México am darra ko ikam êp no’ok ko êgam o’ob êkaish êp apad am oonish.

XV. O'ob bên a jumpilli ko jaat aagui igui kobnal kom ushgam bên bêta shonta jaat aagui bajba bêsh a o’ob bên ko kiajkar nêillan bêsh êgam o’ob igui no’ok igui ko im mikam judil am bapig êg oidigtam êbi darra bêsh êgam o’oba, iguii ko im kêg natan têkpan am êg oidigtam apad ushgam bui dakshi ko bêta shonta o’ob bui jaat aagan ikam iai a o’onba fracción XIII igui liik o’on A ko nukud igui artikulo.

Êg Cámara ko Diputados am darra igui Congreso bêsh jumpilli, ko bam legislaturas am judil a estado am ko mootkor am êp nêillig igui êg taam êgam apad jaat natig o’ob buikam ko ê papad tomiñ bui makig ko kêg darrakan am a oidig tam a bên o’ob, ko êgam o’oba a jumpilli ko nêillan êbi o êg taam têkpani êg tomiñ bên.

Igui ko igui derechos ko nukud êgam o’ob apad tuishkig êg taam bêshish têkpanig êgam o’ob ko bêsh buikam jêgui igui tomiñ im gokiba o vaik o’ob buikam igui jêgui bêsh o’obash buikam ko kêg têkpanan ko kêg darrakan. Êg taam a o’onba igui ley tam.

C. Igui o'on ko bêsh o'ob bui joog jêgui êg taak igui oidigtam darra, o’ob ko afromexicanas o’ob êp, o êsha taak dukum êp igui ko bêsh ish jumpill igui oidig tam darra, igui nukud igui derechos êp, nukud komo iai a aagba igui artikulos ko bêsh a o’on ikam ko bêsh o’obash bêsh kiajkar a nêirba igui libar ko am a o’on bêsh jaat ko igui o’ob ko igui oidigtam darra, ko ikam judil apad aagui êtuat am têkpanig êg taam natig êg taam a oidig tam darribi ko kêg kiajkar o’ob jêgui bêsh.

Êgam o’ob ko igui oidigtam darra ko afromexicanas o’ob, iai buap shi mui dukig igui êp o’ob jêgui pero êpêmak oidig joog darram igui têtêg continente africano êgam ab jooguil buap ko iai darra igui ish oidigtam shi mui dukig iai nukudba êgam o’obash ko judil a bui nukud êp a kobnal, ushgam, ko judil a bui têkpanak ko judil a bui piejish nukud, êgam êp êkaish

ko êgam iai darra ko igui oidigtam mui mamar nukudba ko ikam êp kiajkar nêillig bêsh êgam o’obas ko im shish taam jêgui, pero ish bên o’ob porque shi mui dukig iai nukudba.

Bêsh êgam o’ob ko afromexicanas o’ob nukud bêsh êg derechos ko bêsh o’ob ko igui oidigtam darra êshataam êp kiajkar nêillig êp igui derechos nukud:

I. Ko kêg nêillan ko judil kiajkar darra, ko êg taam darra êgam nanta a piejish, maijshag a mamar dios ish mam bui nokig, ko jaat ko êgam maat, ko judil a bui jaat o no’ok matish majshag a mamar igui êg taam igui ley aagak ko mikam a natig bêsh jaat.

II. Ko bam o'ob matan, ko aagn ushgam ko gobierran ko igui oidigtam êp amig o’ob ko jooguill dad pero shi mui dukig iai nukudba, ko êp igui oidig bui têkpanak jaat êg btaak êgam matish, ko êp bêsh derechos ko atam o’ob taam nukud êgam êp nukud, igui ishkuel buikam ko lal o’ob a mamar am buadig.

III. Am jijmi a têtêg ko natig censos igui oidigtam êp êgam o’ob jaakillig ko êgam ushgam matish êg taam o’ontam bii igui o’ob pero êgam igui oidigtam darra êkill iai ikam bii êgam judil aagui êg taam têtêg o êg taam a bagmag ko bui nokan bam o’ob kon dudkum êp.

D. Igui libar êbi bêsh a o’onba ko êg taam darribi bêsh o’ob ko igui oidigtam darra am aagak ko êg ushgam ko gobierran nêillig ko êgam o’ob kêg iai darribi kiajkar atam o’ob taam nêillig ko êgam ê papad darribi ushgam ko êgam a bagmiki êp apad têtbi ko êg êkam judil a bui a êlid, ko êgam ê papad ishkuel bui joog jijmi ko am kiajkar nêillig bêsh êgam o’ob, ko apad lotor bui joog jijmi, ko dêbêr apad nukudki ko am êshan kuadag a judil buikam,bêsh derechos ko atam o’ob taam nukud êgam êp nukud igui oidigtam.

A maat ko kêg kiajkar nukdig igui derechos ko lal o’ob nukud, ko ilbaj êp êg taak igui oidigtam darra, êp êgam o’ob ko afromexicanos jêgui, ko igui o’ob ko iai darra a no’ok tam bui nokig, igui agllig derechos ko êgam nukud o’ob taam ko igui oidig tam darra, ko ishkuel a no’ok tam makan ko êgam mêmêshar matan o’ob no’ok êg no’ok êg taak êg oidigtam a nook, ko lotor nukudkan, ko bam jaat maijshan igui dukum no’ok tam jêgui tecnología, arte ko têtêbkar, êp majshig ko kêg têkpan natan, êkam êp ko koba êbitadam nêillan bam o’ob porque o’ob jêgui ko koba ook gêbkêr bêjan, ko ikam kêg kiajkar bêsh o’obash nêillan igui oidigtam. Ko judil a piejish nanta.

Êg Federación, estados ko mootkar nêillig êg taam bêsh êgam o’obash kêg kiajkar a nêillig ko koba êbitadam nêillan bam o’ob ko dudkum êp, igui êg taam igui libar tam a oonba libar êbi o’on bêsh jaat ko igui o’ob ko igui oidigtam darra, ko koba êkam nêillan êg bam dudkum o’ob ko êkam êp nêillig êg taam bêsh o'obash nêillak igui no’ok êp jêgui afromexicanas o’ob buikam.

Igui ley general am o'on natig o bam o'ob majshig êg taam kêg nêillig bêsh êgam o’ob, ko igui oidig tam darra, igui êp têtêg derechos ko nukud vêsh êgam o’ob ko igui oidigtam darra êp êgam afromexicanos o’ob ko igui libar êbi bêsh no’ok ko igui o’ob ko migui oidigtam darra buikam êkaish ko êgam êp iai darram o’ob.

Êgam libar ko am a o’onak bêsh o’on igui o’obash buikam ko igui oidigtam darra, ko leyes ko nukud igui estados ko bam gobierran ko ushgam nêillig ko ikam kêg kiajkar nêillig bêsh êgam o’ob komo iai igui artikulo am a o’onba.

Transitorios

Jêmak.- Igui o’on ko maba am bakig ko ikam no’ok ko a maa a natig bêsh igui o’ob buikam ko am bajban igui diario oficial igui Federación.

Gok.- Ko am bakba igui o'on igui no'ok ko maba, bêsh o’on ko bopir im apad bui no’ok abar dakshig êg taam iai a o’on igui no’ok ko maba ushgam ko gobierran, ikam jaat a natig.

Vaik.- Igui Congreso ko nukud êg Unión, nukud jêmak shient dam goko makab dam goko makab tash ko bajbig igui no’ok igui ley general ko am o’onig igui dukum no’ok tam têtêg marco jurídico ko am a o’onosh bêsh êg leyes ko ikam bii igui no’ok ko maba êg gobierran ushgam igui oidig dajkam.

Makab.- Igui Poder Ejecutivo Federal tiene ko natig bam no'ok ko kêg tua no’ok ko bêsh maba gobierran o ushgam ko ikam kêg a natig bêsh no’ok ko maba ushgam ko ikam a nati bêsh jaat ikam bam tash têkpanig igui oidig tam o’ob bên ko o’ob ko afromexicanas jêgui igui nukudk tash ko natig jegui gok o’obdam tash o dukum no’ok tam jêgui ochenta tash ko am bakig igui o’on bam ushgam bên ko ikam o’ob bên a têkpanig bam dukig, ko igui o’on tam ko maa êkam a o’on.

Mavêsh.– Êgam ushgam ko gêê oidigtam darra, estado tam darra ko mootkar am darra, igui no’ok natig porque gobierran ko ushgam êkaish ko natan ko ikam kêg kiajkar nêillig bêsh êgam o’ob ko igui oidig tam darra êp êgam o’ob ko afromexicanas jêgui, komo iai o’on ko no’ok maa êg ushgam ikam a natig bêsh jaat komo igui libar ko bêsh o’ob ko igui oidig bui joog jêgui, êkam êp êkaishim ko bêsh êgam o’ob ko afromexicanas o’ob derechos nukud komo bêsh o’ob ko igui oidigtam darra dudkum êp, pero atam o’ob taam bam derechos nukud, ko kêg darrakan ish oidigtam igui ko jêmak shient tash nukud goko makab dam tash ko igui no’ok kêg a natan o’ob buikam, igui no’ok ko a maba.

Vushin.- O'on ko bopilli ko igui o'on bêta shonta o’on ko tomiñ tajta ko êg o’on kiajkar nêillig bam ushgam iai gobierran tiene ko makig o namkilli o’ob êg taak nojollim ko bêsh o’obash ko igui oidigtam darra matan igui no’ok ko maba êg gobierran bêsh bam ushgam ko nukud igui oidig êbi atam o’ob darra igui êp êkaish ko im apad bam tomiñ makig bam ushgam ko tomiñ êg taak êg gobierran êkaish ko makan êka kaak kêg aaj ko namkillan bêsh êgam oob. Igui dukigtam, êpêmak dukig ê papad bam tomin makig.

Vushin dam jêmak.– Igui Poder Ejecutivo Federal aagui o majshig bam o’ob êg taam a o’on igui no’ok ko maba êg ushgam o’ob buikam ko afromexicanas o’ob ko igui oidig tam darra, igui agllig bam ushgam ko majshan bêsh o’ob igui no’ok ko maa êg ushgam.

Goko makab.- Ko a no'ok tam o'onig igui no'ok ko maba, igui a natig êg taam bêsh a o’onba igui gêê libartam ko bêsh o’obash buikam jêgui bêsh êgam o’ob ko igui oidigtam darra êkam êp êg taam a o’on bêsh bam oidig bui noba igui dukum no’ok tam têtêg tratados internacionales igui êg taam igui oidig tam a natba igui o’on.

Ciudad de México, 29 tash septiembre masad 2024 dukig.- Sen. Gerardo Fernández Noroña, Presidente.- Dip. Ifigenia Martha Martínez y Hernández, Presidenta.- Sen. Verónica Noemí Camino Farjat, Secretaria.- Dip. Nayeli Arlen Fernández Cruz, Secretaria.- Rúbricas."

Ko igui o'on a natan komo a o'onba am fraccion I igui Artikulo 89 igui libartam ko am o'onak bêsh o’on ko jêgui o’ob buikam êg taak igui oidig tam darra, ko êkam êp bam o’ob majshig o agllig ko igui no’ok maa êg gobierran ko ushgam ko ikam a natig jaat igui oidigtam êbi o’ob amig, igui no’ok am maa am Residencia o kii êbi daj êg Poder Ejecutivo Federal, am Ciudad de México, 30 tash septiembre masad 2024 dukig.– Andrés Manuel López Obrador.– Rúbrica.- Secretaria de Gobernación, Luisa María Alcalde Luján.– Rúbrica.